

GRADSKO PRIOBALJE – GENERATOR RAZVOJA GRADA

Miloš Mihajlović¹

Rezime: Poslednjih godina mnogi svetski gradovi svoje aktivnosti usmeravaju ka reci razvijajući javne prostore na njenim obalama i bazirajući svoj identitet upravo na relaciji grad-reka. Transformacije svetske ekonomije, krize tradicionalnih industrija i prelaz iz industrijskog u postindustrijsku fazu razvoja društva, za rezultat su imale napuštanje tradicionalnog načina proizvodnje i skladištenja robe, tj. dislociranje industrijskih postrojenja iz najužih centralnih priobalnih zona gradova. Rehabilitacija industrijskih kompleksa u svetu počela je pre nekoliko desetina godina. Napuštena skladišta i industrijski objekti predstavljaju polazne tačke u savremenim rekonstrukcijama priobalnih zona gradova. Rad se bavi fenomenom priobalja, kao i metodama koje se primenjuju pri revitalizaciji istih, u službi opšteg razvoja grada. Gradovi na rekama poseduju prirodno bogatstvo i specifičan razvojni potencijal koji se može razmatrati istovremeno i kao generator razvoja i kao regenerater gradskog tkiva. Adekvatne solucije nisu samo u makro i mikro intervencijama, oblikovnog i konačnog karaktera, sa definisanim autorskim viđenjem. Svako parcijalno rešenje (detalj po detalj) svodi se na sagledavanje samo jednog, današnjeg trenutka. Kroz traganje za novim i adekvatnim funkcijama i formom priobalja, može se obezbediti viši nivo kvaliteta života građana, ali i afirmacija grada u kontekstu globalne kompeticije.

Ključne reči: priobalje, razvojni potencijal grada, javni prostor, objekti kulture

CITY WATER-FRONT - GENERATOR OF DEVELOPMENT

Abstract: In recent years, many world cities its activities directed to river developing the public spaces on its shores, and basing its identity on the line just a city - river. Transformation of the world economy, the crisis of traditional industries and the transition from industrial to the postindustrial stage of development of society, had resulted in the abandonment of traditional methods of production and storage of goods, ie. dislocation of industrial plants from the central coastal zones of the cities. Rehabilitation of industrial complexes in the world began a few decades ago. Abandoned warehouses and industrial buildings are the starting point of modern reconstructions of coastal zone cities. The text deals with the phenomenon of coastal zones and methods applied in the revitalization of the same, in the service of overall city development. Cities on rivers have natural wealth and the specific development potential that can be considered simultaneously as a generator of development and the urban fabric regenerator. Adequate solutions are not only in the macro and micro interventions, shaping and final character, in the authors defined vision. Any partial solution (detail by detail) is reduced to the consideration of only one, the present moment. Through the pursuit of new and adequate functions and coastal forms, we can provide a higher living quality of citizens, but also the affirmation of the city in the context of global competition.

Key words: Coastal area, the development potential of the city, public space, cultural facilities

¹Saradnik u nastavi, Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Vuka Karadžića bb

1. UVODNA RAZMATRANJA

1.1. REKA KAO INSPIRACIJA

Razvoj savremenih gradova i transformacija njihove fizičke strukture ima za posledicu nedovoljno prihvatanje činjenice da je upravo reka generator razvoja. Transformacije svetske ekonomije, krize tradicionalnih industrija i prelaz iz industrijskog u postindustrijsku fazu razvoja društva, za rezultat su imale napuštanje tradicionalnog načina proizvodnje i skladištenja robe, tj. dislociranje industrijskih postrojenja iz najužih centralnih priobalnih zona gradova. Na taj način, priobalja reka u sklopu gradova ostaju okovana industrijskim postrojenjima, zapuštena i bez aktivnih pristupa, bez adekvatne namene, sa nedovoljno mostova koji bi obavljali komunikacijsku integraciju naspramnih obala reke, a ponegde i u privatnom vlasništvu bez mogućnosti javne upotrebe. Rehabilitacija industrijskih kompleksa u svetu počela je pre nekoliko desetina godina, kada su ovi prostori prepoznati, od strane stručnjaka, kao mesta sa najvećim potencijalom za razvoj gradova u postindustrijskom periodu. Napuštena skladišta i industrijski objekti predstavljaju polazne tačke u savremenim rekonstrukcijama priobalnih zona gradova. Sa druge strane, aktuelna teorijska misao izdvaja sledeće osnovne ciljeve održivog razvoja grada: obezbeđivanje potreba građana uz poštovanje zahteva životne sredine (ekološka ravnoteža); korišćenje već izgrađenih prostora na najefikasniji način, uz podizanje stepena njihove atraktivnosti za život i rad (obnova gradskih prostora) formiranje novih obrazaca izgradnje sa težištem na koncentraciji sadržaja uz minimiziranje utroška energije na putovanju između disperzovanih punktova (kontinuitet u razvoju grada) ostvarivanje maksimalne efikasnosti i fleksibilnosti u izgradnji (upotreba materijala i životni vek objekta). Navedeni ciljevi ukazuju da bi prioritetno opredeljenje u obnovi graskog tkiva trebalo da predstavljaju postojeći potencijali iz domena prirodnih resursa [1]. To znači da je potrebno tragati za takvim konceptom obnove *gradova na rekama* gde reka može postati element regeneracije gradskog tkiva i pokretač njegovog razvoja, posredstvom oživljavanja umrtvljenog, kroz atrakciju i aktivaciju umesto devastacije, ili pojavom nove energije u obamrlom tkivu. Od posebnog značaja za izbor koncepta je ” saznanje da su strategije održivog razvoja isto toliko putovanje

koliko i specifična destinacija i da u njihovoj implementaciji proces može biti isto toliko važan koliko i sam produkt” [2]. Ciljno i problemski orjentisana strateška opredeljenja održivog razvoja prevazilaze granice sektora i podrazumevaju interdisciplinarnu platformu stručnog delovanja. Implikacija navedenih stavova je često u oštrm kontrastu sa dosadašnjim konceptom funkcionalno – oblikovnog, pretežno *autorskog* i *konačnog* tretmana fizičkog prostora grada.

2. OPŠTA RAZMATRANJA

2.1. REAKTIVACIJA PRIOBALNIH ZONA GRADOVA

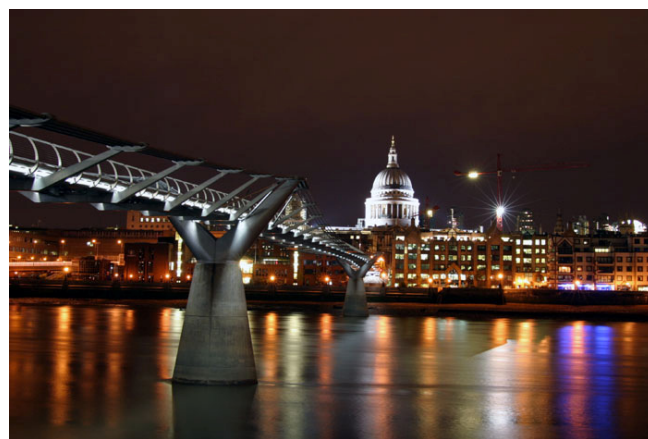
Poslednjih godina mnogi svetski gradovi svoje aktivnosti usmeravaju ka reci razvijajući javne prostore na njenim obalama i bazirajući svoj identitet na vezi grad-reka (London, Hamburg, Bilbao, Pariz, Rotterdam, Oslo, Sidnej, San Antonio, Boston,...). Tek poslednjih decenija dvadesetog veka postajemo svesni intenzivnih promena u načinu korišćenja i poimanja značenja gradskih rečnih priobalja koje dobija globalne razmere. Reke se više ne posmatraju kao transportni koridori i zaleđa gradova već se uprostonim i urbanističkim planovima i projektima širom sveta sve više afirmišu njihov značaj u **socio-kulturnoj, ekonomskoj i ekološkoj revitalizaciji gradova**. Traga se za novim i adekvatnim funkcijama i formom priobalja koje, sa jedne strane treba da obezbedi viši nivo kvaliteta života građana, a sa druge strane da grad afirmišu u kontekstu globalne kompeticije. Dislociranjem industrije i skladišta sa gradskih obala one mogu postati pogodan poligon za istraživanje novih urbanih formi, prilagođenih karakteristikama i potrebama savremenog grada. [3]. Konačno, prostori priobalja namenjeni rekreaciji i turizmu, predstavljaju sa jedne strane značajan potencijal unapređenja ukupnog ekološkog kvaliteta urbane sredine, a sa druge njihovo neadekvatno uređivanje može uticati na nastajanje ili pojačavanje problema u urbanoj sredini, o čemu je potrebno posebno voditi računa pri planiranju uređivanja i korišćenja. Prvi korak u ovakvim rekonstrukcijama, svakako je definisanje pojmova, odnosno, definicija samog priobalja, gde polazište predstavlja knjiga Ričarda Maršala “*Waterfronts in Post – industrial Cities*”. Pojam priobalja može biti razmatran sa više

aspekata, ali najčešće se razmatra sa tipološkog i morfološkog aspekta. Polazna tačka u rekonstrukciji i reaktivaciji predstavlja uspostavljanje tipologije rečnih priobalja na osnovu sveobuhvatnih geomorfoloških karakteristika. Ovde se prepoznaju različiti morfološki odnosi građenih, urbanih struktura prema svakom od tipova priobalja, koje su bitne radi uočavanja određenih relacija i pravila. Najvažniji korak u procesu rekonstrukcije priobalja odnosi se na prepoznavanje generatora razvoja - atraktera, pri čemu se posebna pažnja pridaje javnim objektima i to posebno **objektima kulture**, kao proverenim sredstvima za podizanje atraktivnosti u bilo kom periodu, na bilo kojoj lokaciji. Od najranijih perioda civilizacije objekti kulture su često nalazili svoje mesto u priobalnim zonama gradova. Još od Aleksandrijske biblioteke, preko Nemačkog nacionalnog muzeja u Berlinu, sve do savremenog doba, ovakvi objekti su bili nosioci razvoja gradova. Danas je takvih objekata mnogo: Tate modern gallery (London), Elbphilharmony (Hamburg), biblioteka Black Diamond (Kopenhagen), Nacionalna biblioteka Francuske (Pariz), Gugenhajmov muzej (Bilbao). Svi navedeni objekti preporučili su grдове u kojima se nalaze, vezujući uz sebe srodne javne sadržaje, tako da se danas može govoriti o **distriktima kulture**. Distrikti kulture predstavljaju tipičan primer urbane generičke forme, određena područja grada sa koncentracijom kulturnih i aktivnosti vezanih za njih. Glavna motivacija za razvoj i uspostavljanje distrikta kulture je urbana revitalizacija malih ili velikih urbanih područja koja imaju potencijal za stvaranje umetničkih, kreativno - proizvodnih i zabavnih sektora [4].

2.2. URBANI DIZAJN – KLJUČNA KARAKTERISTIKA SAVREMENE URBANE REGENERACIJ

Dobrobit koju sa sobom donosi dobar dizajn, što podrazumeva odabir oblika, materijala i stilova prilagođenih prostoru u kojem se gradi, blagotvorno utiče na standard i život stanovništva. Poseba pouka knjige Iana Kolokuhan “*Urban regeneration*”, jedne od najvažnijih iz ove oblasti, je da **urbani dizajn predstavlja jednog od najznačajnijih nosilaca urbane regeneracije**. Generalno, ponuda projekta regeneracije obuhvata: *pametno korišćenje zemljišta, oživljavanje obala, adaptaciju i ponovnu upotrebu ruiniranih objekata, novo stanovanje, podizanje*

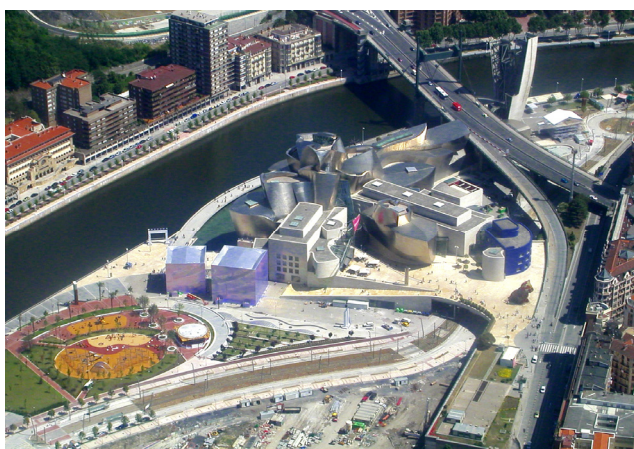
standarda rezidencijalnih susedstva, konzervaciju i mnoge druge [5]. Komparacija sa primerima rekonstrukcija drugih gradova neophodna je da bi se učilo iz njihovog iskustva. Ali, kopiranje po svaku cenu nije validno, jer svako mesto ima posebne karakteristike, pa i ideje za obnovu mora da crpi iz vlastitog konteksta. Mnogi urbanistički primeri u svetu, ma kako veličanstveni bili, kao iskopirani, pokazali su se neodgovarajućim na nekim drugim lokacijama. Najuspešniji primeri regeneracije nastali su pomoću jake nacionalne i lokalne podrške i uz učešće lokalnog stanovništva u donošenju odluka. Uključivnje lokalne zajednice i podizanje njihovog standarda je važnije od jednostavne fizičke obnove, jer je intenzivna lokalna akcija neophodna u održivoj regeneraciji. Obnova londonskih dokova spada u najpoznatije projekte rehabilitacije industrijskih kompleksa. Osnovi principi, primenjeni u rekonstrukciji londonskog priobalja su različitost ponude i mešanje funkcije (namene). Stari, napušteni i ruinirani magacini, adaptirani su u luksuzne stanove i objekte kulture. Uređenje priobalja u Londonu jedan je od pionirskih primera integralne obnove na nivou više gradskih četvrti, koja je započeta još ranih 80-ih godina, tako da se nakon četvrt veka mogu jasno videti efekti regeneracije [6].

Slika 1. Uređenje londonskog priobalja

Na ovom prostoru početak rekonstrukcije bio je sasvim spontan na nivou akcije individualaca koji su zahvaljujući političkoj i finansijskoj podršci uspeli da obnove deo po deo - prvo dokove najbliže centru grada, da bi se kasnije duh obnove proširio na celokupno priobalje reke Temze. U drugoj fazi, upotrebljen je princip izgradnje urbanog repera – Milenijumske kupole. U tu svrhu gradska vlada obrazovala je posebnu korporaciju, koja je detaljno isplanirala kako urediti priobalje Londona. Projekat u Bilbao, sa druge strane, dokazao je da arhitektura

može da transformiše grad i pomogne mu da se preko noći nađe na mapi atraktivnih destinacija. Tako je nastala nova kovanica, „Bilbao efekat“, koja se vrtoglavo proširila po celom svetu u nameri da se, sa sredstvima uloženim u renoviranje starih muzeja ili izgradnjom novih, povрати ekonomski i tradicionalni ugled gradova koji su u ekonomskoj krizi [7]. S' obzirom da je postigao do tada nezapamćen uspeh u jako kratkom vremenskom periodu, novi Gugenhajmov muzej je pokazao da jedna zgrada može da da energiju institucijama, kao i da bude generator revitalizacije grada i razvoja čitavog regiona [8].

Slika 2. Uredjenje priobalne zone u Bilbao

Razmatranje primera rekonstrukcija značajno je jer pokazuje različite koncepte u pristupu samoj temi rekonstrukcije, što nas vraća na temu morfološkog odnosa postojeće građene sredine prema rečnoj obali. Poseban aspekt predstavlja pitanje odnosa novih, predviđenih sadržaja i struktura, prema postojećim, tj. pitanje da li se nove strukture prilagođavaju postojećoj matrici ili se ona prilagođava novim predviđenim sadržajim

3. ZAVRŠNA RAZMATRANJA I ZAKLJUČAK

Zaključni stavovi se odnose na potrebu inoviranja procesa obnove gradova Srbije primereno uslovima tranzicije. Gradovi na rekama poseduju prirodno bogatstvo i specifičan razvojni potencijal koji se može razmatrati istovremeno i kao generator razvoja i kao regeneratorski tkiva. Adekvatne solucije nisu samo u makro i mikro intervencijama, oblikovnog i konačnog karaktera, sa definisanim autorskim

videnjem. Svako parcijalno rešenje (detalj po detalj) svodi se na sagledavanje samo jednog, današnjeg trenutka. Kako reka poseduje dimenziju trajanja, solucije su, pre svega, u globalnom sagledavanju koncepta koji bi predstavljao razvojni put i usmeravao pojedinačna događanja na nivou detalja. Neophodno je ovu dimenziju pravilno implicirati u fizičko okruženje priobalja kroz simulaciju njegovog razvoja i iniciranje adekvatnog korišćenja specifičnih prirodnih pogodnosti od strane sadašnjih i budućih korisnika. Period tranzicije kroz koji prolazimo aktivira tržišne mehanizme ponude i potražnje i novu konstelaciju interesa. U prvi plan se ističe ekonomska efikasnost intervencija u gradskom tkivu. Podela na aktivne i pasivne gradske prostore u odnosu na ostvarivanje ekonomskih efekata dobija nešto drugačiju dimenziju. Prostori koji omogućavaju pristup različitim sadržajima u izgrađenim strukturama, a pri tome su još i atraktivni i dobro oblikovani, doprinose njihovoj profitabilnosti. Samim tim, oni su podjednako značajni za regeneraciju gradskog tkiva kao i objekti. Ukoliko ti prostori poseduju i obeležja izrazitih prirodnih pogodnosti (priobalje reka), onda mogu prerasti u inicijatore gradskog razvo

LITERATURA

- [1] *Reka kao regeneratorski tkiva*, Bazik, D., Jokić D., Kulić V., Mujičić V. – grupa "FOKUS", Naučno stručni skup: KOMINIKACIJE 97–Gradovi na vodi, Centar za planiranje urbanog razvoja, 1997, Beograd, pp. 18-21.
- [2] *Isto*
- [3] *Rekreacija i turizam u funkciji revitalizacije gradskih rečnih priobalja*, Živković, J. Naučno stručni skup: *Rekonstrukcija i revitalizacija grada*. Društvo urbanista Beograda, 2006, Beograd, pp. 347-357.
- [4] *Distrikti kulture kao pokretači razvoja i rekonstrukcije gradova u lokalnom globalizmu*, Simeunčević, S. Simpozijum: *Urbani dizajn*. Društvo urbanista Beograda, 2005, Beograd, pp. 3-5
- [5] *Obnova gradova u novom milenijumu*, Vaništa Lazarević, E. Classic map, 2003, Beograd, pp. 30–36.
- [6] *Industrijske hale mogu da postanu atrakcija*, Mihajlov, S. 24 Sata, 2009, maj 19.
<http://www.naslovi.net/2009-05-19/24sata/industrijske-hale-mogu-da-postanu-atrakcija/1158507>
- [7] *Bilbao – španski centar moderne arhitekture*, Canić, J., 2009., april 23. [http://www.zurnal.org/magazin / kultura/bilbao-spanski-centar-moderne-arhitekture](http://www.zurnal.org/magazin/kultura/bilbao-spanski-centar-moderne-arhitekture)
- [8] *Super arhitekta, Bilbao efekat i Wow faktor*, Moračić, S., 2009, avgust 6. <http://pulse.sm-art.info/super-stararhitekta-bilbao-efekat-i-wow-faktor/>